

ECONOMICS

Оцінка результатів діяльності недержавних пенсійних фондів на фінансово-кредитному ринку України

О. М. Калівошко

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: alek-k@ukr.net

Paper received 23.11.18; Accepted for publication 29.11.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-185VI31-02>

Анотація. У статті здійснено оцінку результатів діяльності та динаміки розвитку недержавних пенсійних фондів України протягом 2006-2017 років. Зокрема проаналізовано динаміку зміни обсягу активів, внесків, виплат, загальної кількості учасників недержавних пенсійних фондів та чисельності, тих з них хто отримує пенсійні виплати та охарактеризовано динаміку зміни структури активів недержавних пенсійних фондів в зазначений період. Визначено взаємозв'язок етапів розвитку фінансово-кредитного ринку та еволюцію недержавних пенсійних фондів, як одного з його інститутів.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, оцінка діяльності недержавних пенсійних фондів, фінансово-кредитний ринок, сутність фінансово-кредитного ринку.

Вступ. Важливу роль у мобілізації тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб, а також перерозподілі довгострокових фінансових активів на фінансово-кредитному ринку розвинених країн відіграють організації, які займаються недержавним пенсійним забезпеченням.

Недержавними пенсійними фондами є фінансові організації, що емітують та продають пенсійні зобов'язання в обмін на отримані від фізичних та юридичних осіб пенсійних внесків, які вкладають у фінансові інструменти [1, с. 282].

Короткий огляд публікацій за темою. Вагомий внесок у дослідження проблемних питань пов'язаних з організацією, функціонуванням та розвитком страхового ринку загалом та функціонуванням на ньому фінансових інститутів здійснили такі всесвітньо відомі вчені, як А. Вагнер, О. Еверлінг, Р. Курек, К. Лоу, А. Пфайффер, К. Стівенсон, також в своїх працях зазначені питання досліджували і вітчизняні науковці, серед них слід виділити: В. Базилевича, О. Гаманкову, Н. Ткаченко, В. Фурмана, Л. Шірінян та інших.

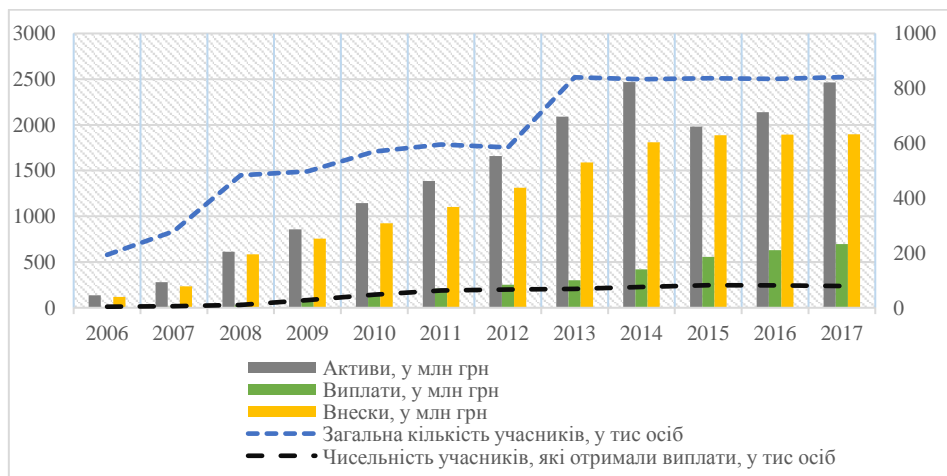
Метою статті є оцінка результатів діяльності недержавних пенсійних фондів на сучасному фінансово-кредитному ринку України.

Матеріали та методи. Для підвищення якості дослідження та отримання обґрунтованих висновків застосовувалися економіко-статистичні методи збору та обробки інформації, зокрема вибіркового досліджень, групування, статистичного порівняння.

Результати досліджень і обговорення. В Україні за чисельністю та значенням для розвитку [2], як фінансового ринку зокрема так і економіки загалом, недержавні пенсійні фонди значно поступаються іншим небанківським фінансовим інститутам, таким як: кредитні спілки, ломбарди та страхові компанії.

Проте найбільш викликаючим занепокоєння є питання концентрації понад семидесяти відсотків даних установ у місті Києві, а взагалі вони були зареєстровані не більше ніж в десяти регіонах України, а на 31.12.2017, у восьми [2].

На рис.1 ми зобразили динаміку ключових даних діяльності недержавних пенсійних фондів, таких як: обсяг активів, внесків, виплат, загальної кількості учасників та тієї кількості, яка отримує пенсійні виплати.

Рис. 1. Динаміка зміни обсягу активів, внесків, виплат, загальної кількості учасників недержавних пенсійних фондів та чисельності, тих з них хто отримує пенсійні виплати протягом 2006-2017 років станом на 31.12 (побудовано автором за даними [2])

Як бачимо з рисунку 1 відбувається, можливо не надто динамічний, проте постійний розвиток недержавних пенсійних фондів, оскільки поступово зростають, як кількість внесків, так і виплат, а також чисельність учасників, які отримали ці виплати. Крім того повертаються на рівень 2013-2014 років показники обсягу активів та загальної кількості учасників, які до цих років теж тільки зростали.

На рис. 2, ми вирішили показати динаміку структури активів у грошовому виразі, недержавних пенсійних фондів, а на рис.3 у відсотковому, для того щоб з'ясувати, як змінювалася їх інвестиційна політика протягом 2006-2017 років та яке значення це має для розвитку інфраструктури фінансово-кредитного ринку.

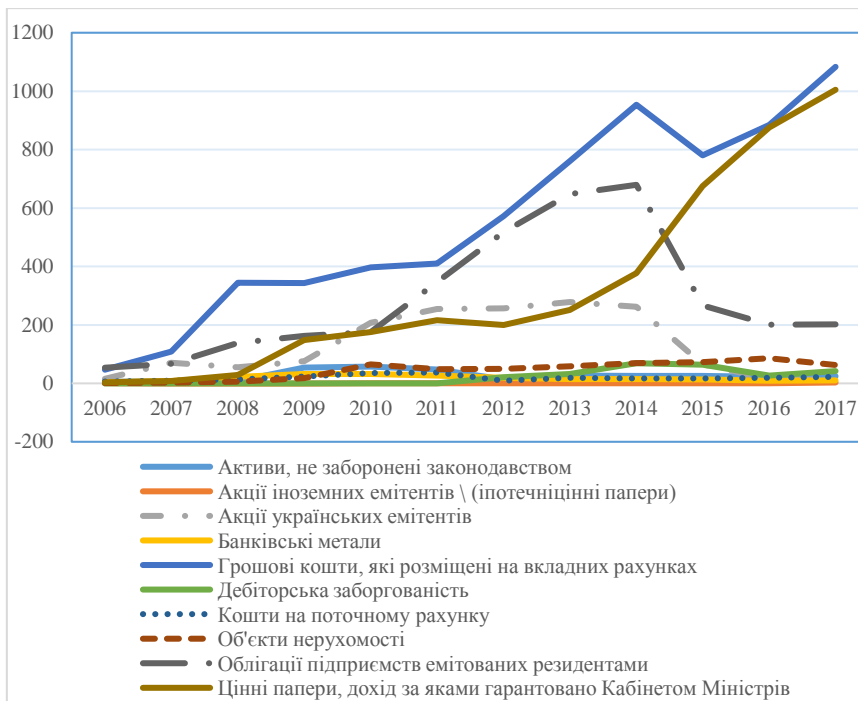

Рис. 2. Динаміка зміни структури активів недержавних пенсійних фондів протягом 2006-2017 років станом на 31.12 у млн грн (побудовано автором за даними [2])

Динаміку зміни структури активів недержавних пенсійних фондів у відсотковому виразі ми вирішили навести, тому що у грошовому виразі показник начеб-

то зростає, але ж паралельно може зростати і сусідній показник, а відсоток більш якісно покаже, яку ж за вагомістю роль він відіграє (рис.3).

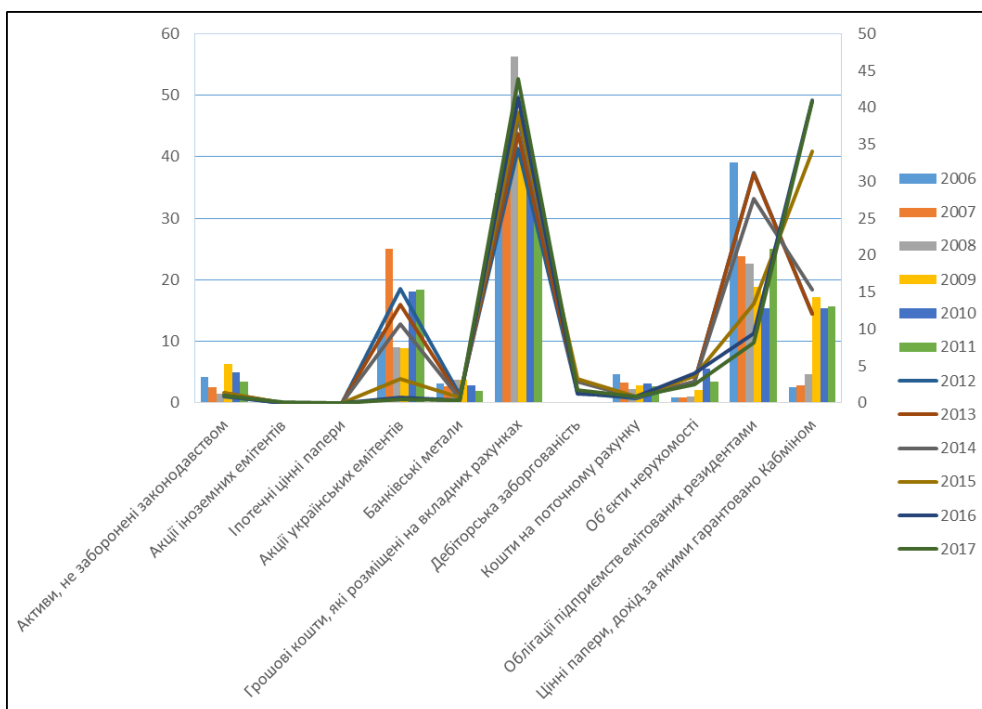

Рис. 3. Динаміка зміни структури активів недержавних пенсійних фондів протягом 2006-2017 років станом на 31.12 у % від загальної кількості (побудовано автором за даними [2])

Як показує таблиця 3.25 у структурі інвестованих активів можна умовно виділити три групи, на основі яких можна побачити навіть певні етапи розвитку українського фінансового ринку:

1. Показники, яких зростали до 2008-2010 років, тобто до світової фінансової кризи, викликаної іпотечною в США, потім поступово знижуючись, а саме:

- активи не заборонені законодавством;
- банківські метали;
- з певною натяжкою – кошти на поточному рахунку;
- слід не забути також про вкладення в іпотечні цінні папери, які починаючи з 2010 року ігноруються недержавними пенсійними фондами.

Слід відзначити по цій групі показників, що вона навіть вся разом не відіграла значної ролі в структурі активів до 2008 року, а найбільший відсоток займала у 2009 році зупинившись на позначці у 12,85 відсотка, надалі показники цієї групи у обох досліджуваних вимірах (грошовому та відсотковому) знижувалися, і на кінець 2017 року три перших з них, що залишилися охоплюють лише лише 2,3 відсотка всіх активів.

2. Показники, які зростали до 2008-2009 років, потім до 2014-2015 років, тобто до загальновідомих вітчизняних політико-соціальних подій, надалі знижувалися швидкими темпами, це:

- акції українських емітентів;
- облігації підприємств емітованих резидентами;
- дебіторська заборгованість.

Дана група є більш вже більш значущою відносно попередньої у структурі активів недержавних пенсійних фондів, її показники свідчать про зниження довіри, починаючи з 2014 року, до вітчизняного фондового ринку загалом та різноманітних боржників зокрема.

Цікавими є те, що перших два показники також дуже чуттєво відреагували і на кризу 2008-2009 років, якщо у 2007 році їх сумарний відсоток у структурі активів досягнув рівня 48,8 відсотків, упавши у 2008 році до 31,6 відсотка, при чому найбільше втратив показник акцій української емітентів який знизився з 25,0 відсотка до 9,0, при чому на той рівень він так більше і не повернувся. На кінець 2013 вся група досягла відмітки у 45,9 відсотка, починаючи з 2014 року її показники почали знижуватися, значення зменшуватися і на кінець 2017 року дійшло до 10,4 відсотка.

3. Постійно зростаючих, до неї віднесемо:

- акції іноземних емітентів, хоча це лише два останніх роки;
- грошові кошти, які розміщені на депозитних рахунках, слід також відміти, що даний показник займав значну нішу у структурі активів недержавних пенсійних фондів протягом аналізованого періоду і його відсоток у загальній кількості активів коливався від 29,5 до 56,3 відсотка, при чому найбільшу частку він займав у 2008 році, при чому у грошовому виразі це була позначка у 344,43 млн грн, а найнижча позначка у відсотка була в 2011 році і в грошовому виразі вона

досягла 409,8 млн грн. Звичайно на показниках грошового виразу можемо спостерігати невелике зменшення темпів приросту у 2009 та 2015 роках після динамічних зростань, проте у відсотковому показнику скорочення було лише у 2009 році, проте набагато значніше. На кінець 2017 року даний показник досяг 1083,3 млн грн, він посідає друге місце за динамікою зростання серед усіх видів активів та 43,9 відсотки відповідно;

- слід не забути віднести до цієї групи, хоч і з невеличкою натяжкою такий вид активів, як кошти на поточному рахунку, тому що, з одного боку, його динаміка, демонструє постійне зростання у грошовому виразі, з поправкою на 2012 та 2014 роки, тому що на його обсяг впливають, як зовнішні фактори починаючи з законодавчих (зміни та правки до нормативних актів, що регулюють недержавне пенсійне забезпечення [3; 4; 5; 6]), які були затверджені протягом 2012 року та політичних, а лише потім економічних та фінансових, так і внутрішні починаючи від стилю управління організацією її топ менеджменту, закінчуючи їх цілями та завданнями. З іншого боку ми говоримо про натяжку у віднесенні даного виду активів до цієї групи оскільки його динаміка у відсотковому виразі демонструє постійний спад, найбільшого значення на рівні у 4,66 відсотки він досяг як раз на кінець 2006 року, тобто на початок досліджуваного періоду. Невеличкі зростання тут будуть навпаки після наслідків 2012 та 2014 років, хоча протягом останніх шести років він не перевищує одного відсотка, а останні три роки демонструють «відносну стабільність» на рівні 0,9 відсотка;

- цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів, до 2014 року в цей показник ми включили і об'єм цінних паперів, дохід за якими гарантувала Рада міністрів Автономної Республіки Крим, надалі з загально відомих причин зазначені цінні папери до складу цього показнику не відносяться. Незважаючи на це він є перший показник за динамікою зростання, на нього не змогли вплинути не фінансові кризи, ні політичні чи соціальні. На кінець 2016 року його обсяг складав лише 3,5 млн грн та займав лише 2,55 відсотки у структурі активів недержавних пенсійних фондів. Проте на кінець 2017 року він досяг рівня 1004,9 млн грн, тобто зріс більше ніж у 287,11 раз, а відсоток даного виду у структурі активів зупинився на позначці у 40,8 відсотки, тобто це на сьогодні найбільш значущий та вагомий вид інвестиційних активів, як загалом і вєсяця третя група, що охоплює разом 85,7 відсотки від загальної кількості активів.

Висновки. На сьогоднішній день недержавних пенсійних фондів поки, що не можуть бути достойними конкурентами комерційним банкам, але їх поступовий розвиток протягом досліджуваних дванадцяти років з 2006 до 2017, свідчить про їх здатність зайняти набагато більшу нішу на фінансово-кредитному ринку серед інших небанківських фінансових інститутів вже у найближчому майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гроші та кредит : Підручник / [М.І. Крупка, М.С. Мрочко, Б.М. Вишивана та ін.] ; за ред. М.І. Крупки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. 420 с.
2. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України. Консолідовані звітні дані Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html>
3. Про внесення змін до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»: Закон України від 22.12.2011 р. N 4225-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4225-17>.
4. Про внесення змін до деяких законів України стосовно повноважень органів державної влади щодо встановлення вимог до інвестування активів: Закон України від 22.12.2011 р. N 4270-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4270-17>.
5. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 р. N 3668-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг: Закон України від 07.07.2011 р. N 3610-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3610-17>.

REFERENCES

1. Funds and credit: Textbook / [M.I. Krupka, M.S Mrochko, B. M. Vishivana, etc.]; by editing M. I. Krupki. Lviv: Ivan Franko LNU, 2011. - 420 p.
2. The information on the state and development of non-state pension provision of Ukraine. Consolidated reporting data of the National Commission for the regulation of financial services markets. [Electronic resource]. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html>.
3. According changes to the Law of Ukraine "On Non-State Pension Provisions": Law of Ukraine dated 22.12.2011 No. 4225-VI [Electronic resource]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4225-17>.
4. According changes to some Laws of Ukraine Regarding the Authorities of the State Authorities Regarding the Setting of Requirements for the Investment of Assets: Law of Ukraine dated 22.12.2011 No. 4270-VI [Electronic resource]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4270-17>.
5. About measures on legislative support for the Reform of the Pension System: Law of Ukraine dated 08.07.2011 No. 3668-VI [Electronic resource]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.
6. About making changes to certain Legislative Acts of Ukraine regarding National Commissions for State Regulation of Natural Monopolies in the Area of Communication and Informatization, Securities and Financial Services Markets: Law of Ukraine № 3610-VI of July 7, 2011, [Electronic resource]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3610-17>.

Evaluation of the performance of non-state pension funds in the financial and credit market of Ukraine

O. M. Kalivoshko

Abstract. The article has been evaluated the performance and dynamics of the development of non-state pension funds of Ukraine during 2006-2017. Particularly analyzed the dynamics of changes in the volume of assets, contributions, disbursements, the total number of participants in non-core pension funds and the number, those who annoy pension payments and characterizes the dynamics of changes in the structure of assets of non-state pension funds during the specified period. It was determined the relationship between the stages of the development of the financial and credit market and the evolution of non-state pension funds as one of its institutes is outlined.

Keywords: non-state pension funds, evaluation of non-state pension funds activity, financial and credit market, essence of financial and credit market.